TAUTOS ŪKIS

SAVAITINIS EKONOMINIS ŽURNALAS

TURINYS:

AR STEIGTINAS VALSTYBINIS GEOLOGIJOS INSTITUTAS? Prof. M. Kaveckis 259

VIEŠIEJI DARBAI IR PRAMONĖS INVESTICIJOS. A. Tarulis 260

AR GILIAI SUPRANTAME SAVOSIOS CUKRAUS PRAMONĖS UGDYMO REIKALUS? Agr. J. Strazdas 262

TAUPOMŲJŲ VALSTYBĖS KASŲ VEIKLA 1939 M. V. Balsys 263

VALDINIŲ ŽEMĖS ŪKIO MOKYKLŲ ADMINISTRAVIMAS. J. Jovaišas 265

AR GALIMA LIETOVOJE GAMINTI KAUČUKĄ. Prof. K. Regelis 266

RINKOS IR KAINOS 267

INFORMACIJOS Suomijos ūkis, taikos sutartį sudarius. Pasaulinė aukso gamyba. Valstybės biudžetas sausio mėn. Ir kt. 268

Atskiro nr. kaina 50 ct

XI METAI

1940 m. balandžio 13 d.

Nr. 14 (248)

Lietuvos nacionalinė M.Mažvydo biblioteka

Ar galima Lietuvoje gaminti kaučuką?

Kaučukas yra augalų sekretas, išskiriamas įvairiose augalo dalyse: lašelių formoje augalų parenchimoje, ypatingose pieno celėse ir pagaliau pieno induose, kurie randasi augalo stiebe, šaknyse ir lapuose. Gaminti kaučuką, reiškia, ištraukti jį iš augalo pieno arba iš kaučuko turinčių augalo audinių. Pirmiau buvo manoma, kad jį galima gauti išimtinai iš atogrąžų kraštuose augančių medžių, kaip, pav., Hevea, kurio tėvynė yra Brazilija, bet kuris dabar auginamas visuose atogrąžų kraštuose. Bet kadangi kaučuko galima taip pat rasti ne tiktai atogrąžų kraštuose augančiuose augaluose, o be to, krūmuose ir žolėse, tai Didžiojo karo metu Šiaurės Amerikos Jungtinėse Valstybėse pradėti bandymai gaminti kaučuką iš kitų augalų, kurie galėtų šiose valstybėse augti. Vėliau toki bandymai dideliu mastu pradėti ir Sovietų Rusijoje, kur užvesta jau didelės kaučuko augalų plantacijos.

Ar yra Lietuvoje savaime augančių augalų, kurie turi kaučuko ar gutaperčos, ir ar yra tokių augalų kituose kraštuose, kurie galėtų būti auginami Lietuvoje? Augalų su pieno indais Lietuvoje yra nemažai, bet kaučuko juose yra toks mažas kiekis, kad visiškai neapsimoka jį ištraukti. Siauralapė karpažolė (Euphorbia Cyparissias), nedidelė Lietuvoje auganti žolė, savo piene turi 0,27% kaučuko, daržinė pienė (Sonchus oleraceus), piktžolė, dažnai auganti daržuose, turi jo tiktai 0,16%. Yra Lietuvoje dar ir kitų karpažolių rūšių, pav., didžioji karpažolė (Euphorbia esula), pienių rūšių ir kt., kurie pieno induose turi taip pat visiškai minimalinį kaučuko kiekį. Apskaičiuota, kad norint gauti iš siauralapės karpažolės kelis kaučuko gramus, reikėtų jo pasodinti kelis tūkstančius egzempliorių.

Bet kokie reikalai yra su kitų kraštų augalais, kurie galėtų augti Lietuvos klimate? Amerikiečiai ir rusai jų išbandė visą eilę, pav., Solidago Leavenworthii T. H. G. — rykštinė, artima Lietuvoje augančiai paprastajai rykštinei; padaryti bandymai su Apocynum chondrilla ir daugybe kitų. Bet esamas juose kaučuko kiekis yra per mažas, kad apsimokėtų juos auginti. Gvažula (Parthenium argentatum Gray), kuris dideliais kiekiais auginamas Šiaurės Amerikoje ir Sovietų Rusijoje, vargiai gali augti Lietuvos klimate, nes jis kilęs iš Meksikos. Kitų gi yra nedaug, būtent: kok-sagyzas, krym-sagyzas, klemalis ir, gal būt, tau-sagyzas.

Sirinis klemalis (Asclepias syriaca arba **cornuti)** yra daugiametis augalas, kuris gana dažnai yra auginamas Lietuvos soduose dėl savo raudonų arba fioletinių žiedų, susimetusių į didelius žiedynus, kurie, be to, yra gausiai lankomi bičių. Vaisius yra dėžutė su daugybe plonų šilko pavidalo plaukų, kurie gali būti naudojami pagalvėms ir gelbėjimo žiedams prikimšti, o lapuose yra kaučuko vidutiniškai ligi 2—3%, bet galima gauti ligi 7%, o stiebuose yra pluoštas, kuris tinka virvėms gaminti. Be to, sėklose yra aliejaus ligi 15—18%, o Kanadoje jauni augliai vartojami kaip daržovės. Tokiu būdu klemalis yra t. v. kompleksinio naudojimo augalas, t. y. augalas, kuris tinka įvairiems tikslams, kuris yra bičių augalas, pluoštą, aliejų ir kaučuką duodantis augalas. Jo tėvynė yra Šiaurės Amerika, kur jau 1875 m. buvo daromi bandymai iš jo gaminti kaučuką, o dideliame kiekyje šie bandymai vėliau buvo daromi Sovietų Rusijoje. Imant dėmesin, kad šis augalas gerai auga Lietuvoje, daugindamasis gausiomis atžalomis, jo tolimesnis išbandymas pas mus būtų labai rekomenduotinas. Iš 1 ha galima gauti ligi 0,5 tonos pluošto, 200 — 250 kg šilkinių plaukelių, 52—180 kg valgomojo aliejaus. Sausų stiebų ir lapų svoris iš 1 ha yra ligi 3—7 tonų, t. y., skaitant kaučuko kiekį vidutiniškai 3%, mes gautume 90—210 kg kaučuko iš 1 ha.

Sovietų Rusijoje paskutiniais laikais ypatingas dėmesys kreipiamas į **kok-sagyzą (Paraxacum Kok - Saghyz** Rodin). Tai yra artimas Lietuvoje savaime augančiai kiaulpienei (Taraxacum officinale). Šis augalas 1931 metais buvo atrastas Centrinėje Azijoje — Tjan Šana kalnuose. Kaučukas dideliame kiekyje randamas jo šaknyse. Daugybė bandymų parodo, kad kok-sagyzas gerai auga ir centrinėje Rusijoje ir net Baltgudijoje, kad jis geriausiai auga drėgname ir puriame dirvožemyje ir kad jis taip pat gerai auga durpingose ir užliejamose vietose, svarbu, kad būtų užtenkamai drėgmės. Klimato atžvilgiu kok-sagyzas reikalauja šalto drėgno pavasario ir kritulių vasaros metu. Sovietų Rusijoje daryta daug bandymų auginti kok-sagyzą laukuose ir, kaip matyti iš literatūros, yra išdirbti atitinkami metodai jį auginti sėjokaitoje su kultūriniais augalais. Viename ha gali augti 100.000—200.000 egzempliorių kok-sagyzo, maksimalinis jo skaičius siekia 800.000—1.000.000 egzempliorių, kaučuko kiekis sausose šaknyse yra 10—17%, viena tona šviežių šaknų duoda 25 kg kaučuko ir 70 litrų alkoholio, skaitant, kad iš 1 ha galima gauti 5—6 tonas šviežių šaknų, visas kaučuko derlius iš 1 ha bus apie 125—150 kg. Sovietų Rusijoje kok-sagyzo sėjami gana dideli plotai. 1936 metais juo buvo užsėta 5.000 ha, o 1939 metais turėjo būti apsodinta 100.000—120.000 ha. Lietuvoje kok - sagyzas taip pat gali augti, kaip rodo bandymai, padaryti V.D.U. botanikos sode su sėklomis, gautomis iš Sovietų Rusijos. Bet šie bandymai dar nėra užbaigti ir plačiau rekomenduoti šio augalo kultūrą kol kas dar negalima.

Krym-sagyzas (Taraxacum hybernum Stev) taip pat yra kiaulpienė, auga Vidaržemio jūros kraštuose ir Krymе, iš kur ir kilęs jo pavadinimas. Imant dėmesin, kad jis neblogai auga Baltgudijoje (Minske) ir Maskvos apylinkėse, kad kaučuko kiekis šaknyse siekia ligi 6% ir kad iš 1 ha galima gauti 120—150 kg kaučuko, krym sagyzo išbandymas Lietuvos sąlygose būtų labai pageidaujamas. V.D.U. botanikos sodas pasistengs šį darbą pradėti, kai tiktai pavyks gauti krym-sagyzo sėklų.

Tan-sagyzas (Scorzonera Tan-Sagyz Lipisch et Bosse) yra pusiaukrūmis iš Kara Tau kalnų centrinėje Azijoje su 6—21% kaučuko šaknyse. Imant dėmesin, kad net ir Sovietų Rusijoje į šio augalo auginimą dedama didelių vilčių, vertėtų pradėti bandymus ir Lietuvoje.

Svarbiausias gutaperčės turįs augalas yra **ožekšnis karpuotasis (Evonymus verrucosa** Scop), nedidelis krūmas, savaime augąs Lietuvos lapuočių miškuose. Ligi šiol šis krūmas jokios ypatingos reikšmės neturėjo, bet 1931 metais Sovietų Rusijoje nustatyta, kad jo šaknų žievė turi ligi 10% gutos, o gutaperčos yra ligi 23%. Po to prasidėjo smulkesni šio krūmo tyrinėjimai ir dabartiniais laikais, kaip galima spręsti iš gautosios rusų kalba literatūros, ožekšnis auginamas plantacijose ir iš jo gaunama didelis gutaperčos kiekis. Rusai tvirtina, kad nuo 1935 metų jie nuo gutaperčos importo atsipalaidavo. Rusijos miškuose viename ha auga 200—500 ožekšnio krūmų. Kiek jų yra Lietuvos miškuose dar nėra nustatyta. Imant dėmesin, kad 1 ha gali duoti nuo 37 ligi 260 kg ožekšnio šaknų ir kad žievės turinčios gutaperčos viename ha yra vidutiniškai 33 kg (20% visos žievės masės), galima nustatyti, kad 1 ha duoda 6—7 kg gutaperčos. V.D.U. botanikos sodas jau pradėjo darbus su ožekšniu. Pirmas pagrindinis uždavinys yra nustatyti gutaperčos kiekį ožekšniuose savaime augančiuose įvairiose mūsų krašto vietose ir įvairiose sąlygose. Antras uždavinys — išauginti ožekšnio atmainą su aukštu gutaperčos kiekiu. Trečias — nustatyti geriausią būdą ožekšnio plantacijoms užvesti. Pagaliau reikėtų išdirbti geriausią ir pigiausią būdą gutaperčai iš ožekšnio šaknų gaminti. Tiktai tuomet bus galima ateityje visą pramonei reikalingą gutaperčą pasigaminti savo krašte.

Lietuvoje dar gausiai auga ožekšnis skietmedis **(Evonymus europaeus),** kuris taip pat turi gutaperčos, bet daug mažiau, kaip karpuotasis ožekšnis. Bet turint galvoje, kad jo šaknys yra daug didesnės už karpuotojo ožekšnio šaknis ir kad jis greičiau už pastarąjį auga, tai ožekšnio skietmedžio išbandymas taip pat būtų labai pageidaujamas.

Yra dar vienas gutaperčos turintis augalas, **Eucommia ulmoides Oliv.,** kilęs iš vidurinės ir vakarų Kinijos. Šis medis kartais auginamas kaip dekoratyvinis medis vi-

durinėje ir vakarų Europoje, pav., Darmstadte, Hamburge, Vienoje, Paryžiuje, Edinburge ir t. t. Jis gali pakęsti ligi —15 — —22° temperatūrą, o Ukrainoje yra medis, kuris auga jau 30 metų ir neiššalo prie —31°. Gutaperča randasi lapuose ir žievėje ir manoma, kad iš 1 ha, apsodinto Eucommia atžalomis, galima gauti net ligi 200—225 kg gutos. Sovietų Rusijoje jau daromi platesniu mastu bandymai su Eucommia. Ar jis gali augti Lietuvos klimate, mes dar nežinome. Bet turint galvoje, kad šis medis reikalauja daug dėgmės ir daug šilumos, jo kultūra Lietuvoje didesniame kiekyje vargiai apsimokėtų. Bet nežiūrint į tai, V.D.U. botanikos sodas mano ateityje pradėti bandymus ir su Eucommia kultūra.

Ar galima Lietuvoje gaminti kaučuką? Į šį klausimą dar negalima duoti tikslaus atsakymo. Teoretiškai kaučuką ir gutaperčą galima gaminti iš savaime Lietuvoje augančių ir auginamų augalų. Bet dar neišspręstas klausimas, ar visa tai apsimokėtų. Šiuo reikalu dar teks atlikti daug bandymų ir tyrimų.

Prof. K. Regelis.

RINKOS IR KAINOS

Žemės ūkio produktų kainos vietos turguose

Kovo mėn. 4—5 d. didesniuose mūsų miestuose turgai buvo nedideli: vietomis maži, vietomis vidutiniški. Pablogėję pavasario keliai neleido ūkininkams gausiau turguose dalyvauti. Žemės ūkio produktų pristatymas į turgus daugiausia buvo mažas. Gausesnės buvo tiktai sviesto ir kiaušinių pasiūlos. Kainos pastovios, išskyrus sviestą ir kiaušinius, kurių kainos krito.

Varpinių grūdų pristatyta į turgus mažai. Vietomis vidutiniški kiekiai buvo tiktai rugių ir kaikur avižų. Kainos pasiliko be žymesnių pasikeitimų. Rugių kaina pakilusi Marijampolėj 1 Lt, Telšiuose 50 ct, kritusi Biržuose 1 Lt, Panevėžy 25 ct, kviečių — kritusi Marijampolėj 1 Lt, Panevėžy 25 ct, miežių — pakilusi Marijampolėj 1 Lt, Vilniuje ir Panevėžy 50 ct už 50 kg. Taigi, vasarinių grūdų kainos dar kiek sutvirtėję. Iš atskirų vietų, grūdų kainos kiek daugiau pakilę Marijampolėj. Apskritai, turguose už 50 kg grūdų mokėjo: už rugius 10—14 Lt, už kviečius 15—17 Lt, už miežius 10,50—14,50 Lt, už avižas 10,50—14 Lt.

Bulvių pristatyta į turgus vidutiniški arba maži kiekiai. Kaina pakilusi Vilniuje ir Panevėžy 75 ct, Biržuose ir Telšiuose 50 ct už 50 kg. Paskutiniuose turguose mokėjo 3,50—5 Lt už 50 kg.

Linų sėmenų buvo parduoti tik poroje turgų. Kaina nepasikeitusi. Už 50 kg mokėjo 32 Lt.

Raudonųjų dobilų sėklų buvo pristatyta tik viename Biržų turguje. Už 50 kg mokėjo 90 Lt.

Linų pluošto maži kiekiai buvo parduodami tik Panevėžy, Šiauliuose ir Tauragėj. Kaina pastovi. Už vidutinišką bruktų linų pluošto rūšį mokėjo 1,95—2,20 Lt už 1 kg.

Mėsinių raguočių pasiūlos buvo mažos. Kaina pastovi. Už 50 kg gyvo svorio riebių bulių mokėjo dažniausia 26 Lt, o Vilniuje net iki 50 Lt, riebių karvių 25—30 Lt, o Vilniuje 40 Lt.

Lašininių kiaulių pristatymas į turgus taip pat buvo mažas. Kaina tvirta ir pastovi. Už 50 kg gyvo svorio mokėjo 65—70 Lt.

Veršiukų pasiūlos vietomis buvo vidutiniškos, vietomis mažos. Kaina kaikur dar 3—5 ct už 1 kg gyvo svorio kritusi. Apskritai turguose už 1 kg gyvo svorio mokėjo dažniausia 40—60 ct, o Vilniuje 70 ct.

Avių pasiūlos buvo mažos. Kaina nepasikeitusi. Už 1 kg gyvo svorio mokėjo 55—70 ct.

Žąsų pristatyta į turgus nedaug. Kaina pastovi. Už žąsį mokėjo 7—12 Lt.

Vištų pristatymas į turgus dažniausia buvo vidutiniškas, vietomis mažas. Kaina daugiausia pastovi, tik Vilniuje pakilusi 1 Lt ir Kaune 50 ct. Už vištą paskutiniuose turguose mokėjo nuo 3 iki 5 Lt.

Avių kailių parduoti buvo tik viename Tauragės turguje, kur už sausą kailį mokėjo 7,50 Lt.

Vilnų taip pat mažai pristatyta į turgus. Kaina pastovi. Už 1 kg plautų vilnų mokėjo iki 10 Lt.

Ūkiško sviesto dažniausia buvo vidutiniškos pasiūlos. Tačiau jo kaina besiartinant šiltesniam orui kiek atlyžta ir paskutiniuose turguose ji vietomis 10—20 ct už 1 kg krito. Mokėjo nuo 3,50 iki 4 Lt už 1 kg.

Kiaušinių pasiūlos vis dar kiek didėja ir paskutiniuose turguose siekė vidutiniškų kiekių. Jų kaina gana smarkiai, vietomis 70—80 ct už 10 štukų, krito. Paskutiniuose turguose už 10 didelių kiaušinių mokėjo nuo 1,10 Lt iki 1,70 Lt, už 10 mažesnių kiaušinių nuo 90 ct iki 1,50 Lt.

Produktų pavadinimas	Vilnius		Kaunas		Marijampolė		Alytus	Ukmergė	Panevėžys		Biržai		Šiauliai		Telšiai		Tauragė	
	IV. 5	III.28	IV. 4	III.28	IV. 5	III.29	IV.1	III.28	IV. 4	III.28	IV. 4	III. 28	IV. 5	III. 29	IV. 5	III. 29	IV.4	III.2
Rugiai, 50 kg	11,50	11,50	11,25	11,25	14,00	13,00	—	11,00	—	10,00	11,00	11,25	10.00	11,00	11,00	11.00	11,50	10,50	11,50	11,50
Kviečiai, 50 kg	15,50	—	15,50	15,50	17,00	18,00	—	16,50	—	15,00	16,00	16,25	16,00	16,00	15,00	15,00	15,00	15,00	15,50	15,50
Miežiai, 50 kg	11,50	—	12,50	12,50	14,50	14,00	—	10,50	—	11,00	10,50	10,50	12,00	12,00	12,00	12,00	11,00	11,00	12,00	12,00
Avižos, 50 kg	12,50	12,00	12,50	12,50	14,00	13,00	—	9,00	—	11,00	10,50	10,00	11,00	11,00	11,00	11,00	10,50	10,50	11,00	11,00
Bulvės, 50 kg	4,50	3,75	5,00	5,00	4,00	4,00	—	4,50	—	2,70	3,75	3,50	3,50	3,00	3,50	3,50	4,00	3,50	3,50	3,50
Linų sėmenys, 50 kg	—	27,00	—	—	—	—	—	—	—	—	32,00	32,00	—	—	32,00	32,00	—	—	—	—
Raudonųjų dobilų sėklos, 50 kg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	105,00	—	—	90,00	—	—	—	—	—	—	—
Linų pluoštas, 1 kg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,20	2,20	—	—	2,00	2,00	—	—	1,95	1,95
Riebūs buliai, 50 kg gyvo svorio	50,00	45,00	26,50	27,00	—	—	—	30,00	—	26,00	—	—	—	—	—	—	—	—	26,00	26,00
Riebios karvės, 50 kg gyvo svorio	40,00	40,00	26,50	27,00	—	—	—	28,00	—	25,00	30,00	30,00	—	—	—	—	—	—	25,00	25,00
Lašininės kiaulės, 50 kg gyvo svorio	70,00	70,00	67,00	68,00	—	—	—	62,00	—	69,00	65,00	65,00	—	—	65,00	65,00	—	—	65,00	65,00
Veršiukai, 1 kg gyvo svorio	0,70	0,70	—	—	0,45	0,48	—	0,45	—	0,35	0,60	0,60	0,40	0,40	0,50	0,55	0,40	0,40	0,50	0,50
Avys, 1 kg gyvo svorio	—	—	—	—	0,55	0,58	—	0,55	—	0,50	0,70	0,70	—	—	0,70	0,70	—	—	0,60	0,60
Žąsis, 1 št.	—	—	—	—	—	—	—	8,00	—	8,00	12,00	12,00	10,00	—	12,00	12,00	7,00	7,00	12,00	—
Višta, 1 št.	5,00	4,00	4,50	4,00	4,50	4,50	—	6,00	—	4,00	5,00	5,00	4,00	4,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,50	3,50
Avies kailis, 1 št.	—	—	—	—	—	—	—	8,50	—	—	—	8,00	—	—	—	—	—	—	7,00	7,50
Vilnos, 1 kg	—	—	—	—	—	—	—	8,50	—	—	—	8,00	10,00	10,00	9,00	9,00	—	—	9,50	—
Ūkiškas sviestas, 1 kg	3,80	3,80	3,90	4,00	4,00	4,20	—	3,80	—	3,90	4,00	4,00	3,50	3,50	3,60	3,80	3,80	4,00	3,60	3,60
Kiaušiniai dideli, 10 št.	1,70	2,00	1,50	2,20	1,20	2,00	—	1,20	—	1,50	1,30	2,00	1,20	1,60	1,50	2,00	1,10	1,60	1,30	1,50
Kiaušiniai maži, 10 št.	1,50	1,80	,30	2,00	1,00	1,80	—	1,10	—	1,40	1,10	1,80	1,00	1,40	1,40	1,80	0,90	1,50	1,20	1,30

Užsienio rinkose

Kviečiai

Visą kovo mėnesį kviečių kaina **Čikagoje** pastoviai kilo, pasiekdama 105⁷/₈ ct už bušelį. Be abejo, kainą veikė neaiški Europos politinė padėtis, geriau sakant, neaiškus Vakarų Europos nusistatymas rusų—suomių karo atžvilgiu. Tačiau Rusijai susitaikius su Suomija, Čikagos rinkoje pasireiškė atoslūgis. Kviečių kaina pradėjo pamažu kristi ir balandžio pirmą savaitę nukrito iki 102⁷/₈ ct už bušelį.

Vinipego rinkoje jau keli mėnesiai nepastebima jokių žymesnių pasikeitimų. Už bušelį kviečių mokama 88—90 ct su mažais svyravimais į vieną ar kitą pusę.

Argentinoje paskutiniuoju laiku daromi visiškai nežymūs kviečių užpardavimai, tačiau ir tie eina dažniausia į kaimynines valstybes.

Australija visą savo kviečių perteklių stengiasi persiųsti į Angliją. Tačiau transportai eina ne tiesiog. Kviečių siuntos pirmiausia būna atgabenamos neutralių valstybių laivais į Šiaurės Amerikos uostus, čia būna perkraunamos į anglų laivus ir saugant karo laivams, vežamos jau į pačią Angliją. Australija